

Liv og død i Verdal

LEGELIVET

OLAF GJERLØW AASLAND

olaf2306@gmail.com

Med erfaring som turnuskandidat i Verdal våren 1972 fikk min lesing av *Bloddråpetall* en ekstra dimensjon. Forfatteren klarer det kunststykket å kombinere epidemiologi med enkeltpersonskjebner på en fengslende måte.



Stiklestad, Verdal (1962). Foto:
Widerøe

Da jeg leste *Bloddråpetall* av Ingrid Storholmen (1), tok det ikke lang tid før jeg var tilbake i mine seks formative måneder som turnuskandidat i Verdal våren 1972, med eget kontor og venteværelse, hjemmebesøk med egen bil nesten hver dag og mulighet til å følge pasientene og deres familier over tid. Min glimrende mentor var distriktslege Steinar Nakrem (1937–2023), som foruten å lære bort viktige og nødvendige allmennmedisinske grep viste at det er mulig for en ekstremt travel person å fremstå som rolig og trygg med tilsynelatende all verdens tid.

Verdal nord i Trøndelag er blant annet kjent for valplassen Stiklestad, hvor Olav den hellige fikk sin bane i 1030. Hver sommer gjentas udåden spektakulært i form av det populære Stiklestadspelet takket være entusiastiske lokale krefter.

Sønner av Verdal

En av Verdals store sønner er professor Leif Efskind (1904–87), som var odelsgutt på gården Vuku. Han tok medisinsk embetseksamen i Oslo i 1929 og ble i 1952 sjef på pyramidetoppen Kirurgisk avdeling A på Rikshospitalet. Han opererte med en finslipt

lillefingernegl inni hjertet før hjerte-lunge-maskinens tid, og var den første i Norge som utførte en nyretransplantasjon. Dessuten var han kong Haakons livlege. Jeg husker han godt fra studietiden, vi så på han med ærefrykt. Han var ikke blant de lengste, og hadde derfor en egen skammel som han sto på når han opererte. Da en stakkars student hadde stilt seg på skammelen for å se bedre under en operasjon, var ikke Efskind nådig da han kom inn i operasjonssalen og skammelen var opptatt.

En annen kjent verdøling var Hans Rotmo (1948–2024), som i 1973 dannet Vømmøl Spellmannslag, blant mye annet kjent for sin hyperpolitiske Høvlerivisa, som vi alle gikk og sang på i 1970-åra. Nå er Gjermund Larsen (f. 1981) en kreativ og imponerende komponist og fiolinist, som sørger for at Verdal stadig står sterkt på det folkemusikalske kartet.

HUNT

Tilbake til *Bloddråpetall*. I forlagets omtale av boken står det «gjennom et kor av stemmer fra en fiktiv plass i Trøndelag kommer forskjellige diagnoser og sykdomshistorier til uttrykk» (2). Men det er ingen hemmelighet at denne fiktive plassen er Verdal. Storholmen kombinerer epidemiologi med klinikk. Hun benytter «friske» befolkningsdata til å beskrive syke individer eller personer med økt sykdomsrisiko. Hun har satt seg grundig inn i den omfattende dokumentasjonen fra HUNT, og så diktet sykehistorier med dette som bakteppe.

«Hun har satt seg grundig inn i den omfattende dokumentasjonen fra HUNT, og så diktet sykehistorier med dette som bakteppe»

Røttene til HUNT går tilbake til 1940-årene og opprettelsen av Statens skjermbildeundersøkelser, som reiste land og strand rundt med busser for å kartlegge alle med risiko for tuberkulose (3). Etter hvert ble bussene benyttet til blodtrykksmåling og blodprøvetaking (bloddråpetall). Alt ble styrt fra Oslo med myndig hånd av overlege Kjell Bjartveit, som i 1993 i forbindelse med en internasjonal kongress i Oslo sammen med kollega Gunnar Bjerknes-Haugen tok initiativet til et helt symfoniorkester bestående av bare leger som holdt konsert i universitetsaulaen. Jeg deltok selv med kontrabassen min.

I 1976 fikk distriktslege Jostein Holmen i Verdal prosjektmidler for å se på hvor mange som gikk rundt med udiagnostisert høyt blodtrykk. I samarbeid med Statens helseundersøkelser ble det i 1984–86 gjort en omfattende undersøkelse av hele den voksne befolkningen i Nord-Trøndelag, og dermed var HUNT i gang (4).

Før og nå

Det som særlig slår meg når jeg leser *Bloddråpetall*, er hvor ofte det store kvikkleireraset i 1893 nevnes. Forfatteren setter nåtidens personlige katastrofer, som kreft, hjerneslag og demens, opp mot den store kollektive katastrofen som tok livet av 116 personer og ødela et helt lokalsamfunn. Det kan virke som fortidens traume

fremdeles setter sitt preg på nåtidens lidelser. I så fall er kanskje ikke verdalsfolket helsemessig representative for nordmenn flest. Mitt favorittavsnitt i boka er postmannen Einars «reiseberetning» om da han fikk slag (s. 176–80).

«Forfatteren setter nåtidens personlige katastrofer, som kreft, hjerneslag og demens, opp mot den store kollektive katastrofen som tok livet av 116 personer»

I Verdalsboka fra 1993, ved 100-årsmarkeringen av raset, skrev min mentor Steinar Nakrem et kapittel om de helsemessige konsekvensene av raset og påpeker at det har vært vanskelig å finne beretninger der de medisinske problemene er nærmere belyst (5). Han er særlig opptatt av i hvor liten grad de enorme psykiske belastningene blant dem som hadde sett sine nærmeste forsvinne i gjørma, har blitt skildret i ettertid, og mener det kan skyldes at sykdom og død på den tiden var mer dagligdags.

Kanskje var det ennå litt igjen av denne holdningen da jeg som turnuskandidat i 1972 var tilkalt til sykebesøk til en av de større gårdene hvor gamlemor lå på det siste. Etter å ha undersøkt henne kunne jeg støtte familien i at tilstanden var kritisk, og jeg satt meg ned ved kjøkkenbordet og begynte å skrive innleggelsesskriv til sykehus. Da de skjønte hva jeg holdt på med, fikk jeg beskjed om at de ikke ønsket innleggelse, de ville at hun skulle dø hjemme blant sine egne. Jeg ble virkelig flau over at jeg ikke hadde skjønt det. Det ble en lærdom for livet.

REFERENCES

1. Storholmen I. Bloddråpetall. Oslo: Oktober forlag, 2024.
2. Bloddråpetall. Omslag.
<https://www.ark.no/produkt/boker/skjonnliteratur/bloddrapetall-9788203451225>
Lest 1.5.2025.
3. Bjartveit K. Statens helseundersøkelser. Fra tuberkulosekamp til mangesidig epidemiologisk virksomhet. Nor Epidemiol 1997; 7: 157–74.
4. Holmen J, Midthjell K, Bjartveit K et al. The Nord-Trøndelag health survey 1984-86. Purpose, background, and methods. Participation, non-participation and frequency distributions. Report no. 4 - 1990. Verdal: Senter for samfunnsmedisinsk forskning, 1990.
5. Nakrem S. «Ulykken i Værdalen» - Helsemessige konsekvenser. I: Walberg Ø, red. Verdalsboka. En bygdebok om Verdal, Ras i Verdal, Bind A. Verdal: Bygdeboknemnda, 1993: 288–93.

Publisert: 20. mai 2025. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.25.0307
Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 25. juli 2026.